

Системно-ціннісний підхід у вихованні зростаючої особистості

Наталія РУДІЧЕВА,

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри початкової і професійної освіти Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди, ORCID ID 0000-0002-6490-7854

У статті розглянуто проблему формування стійкої системи глибоких цінностей людини. Розкрито поняття «цінність», «система цінностей», «системно-ціннісний підхід». Доведено необхідність формування базових цінностей, починаючи з раннього дитинства, у закладах дошкільної освіти та загальної середньої освіти, з урахуванням індивідуальних і вікових особливостей учнів. Репрезентовано основні завдання і класифікацію цінностей.

Визначено основні базові цінності: «Я» – людина, її життя і здоров'я, які становлять основу ціннісного виховання.

Представлено розуміння цінностей в контексті життя як усього суспільства, так і окремої людини. Вказано шляхи успішної інтеріоризації суспільних цінностей в особистісні. Найбільш дієвими є: зараження, наслідування, настановна, особистий приклад, навчання, віра, переконання при зниженому рівні критичності суб'єкта. Повага і віра в учня, його авторитет є однією з умов перетворення цінностей авторитетної людини і цінностей суспільства у цінність особистості.

Вказано, що певний результат у формуванні цінностей зростаючого покоління можливий лише за умови системно-цінісного підходу до цієї проблеми: вміння робити особистісний вибір і бути готовим нести за це відповідальність; залучення до діяльності, яка підтримується позитивними емоціями тощо.

Зазначено важливість здійснення системно-цінісного підходу у формуванні базових цінностей «Я» – людина, життя і здоров'я через позитивне мислення і розвинений емоційний інтелект. Наголошено: залучення учнів у ЗЗСО до творчості через мистецтво буде сприяти усуненню перешкод і труднощів в процесі здійснення ціннісного виховання молоді.

Ключові слова: цінність, система цінностей, системно-ціннісний підхід, молодь, учитель початкових класів.

Постановка проблеми. Вимоги сучасного суспільства до випускника закладів загальної середньої освіти значно змінилися за останні десятиліття. У Концепції Нової української школи передбачено оволодіння базовими компетентностями, серед яких чільне місце посідають соціальні і громадянські компетентності. Випускник має не лише володіти певними знаннями з навчальних предметів, а й ще вміти творчо і винахідливо їх застосовувати в різних ситуаціях, а найголовніше – мати сформовану активну життєву позицію, що спирається на загальнолюдські базові цінності.

Криза цінностей у сучасному суспільстві, втрата ідеалів підштовхує до пошуку важливих орієнтирів життя, що визначатимуть сенс подальшої життєдіяльності людини, сприятимуть її особистісному розвитку, забезпечуватимуть можливість комфортного співіснування з іншими людьми.

У Законі «Про освіту» метою освіти визначено «виховання людини як найвищої цінності». У Законі України «Про повну загальну середню освіту» (2020) вказано, що у закладах освіти виховний процес має «ґрунтуватися на загальнолюдських цінностях, культурних цінностях Українського народу, цінностях громадянського (вільного демократичного) суспільства, принципах верховенства права, дотримання прав і свобод людини і громадянина» [9]. Розвиток, а у подальшому і формування загальнолюдських цінностей, доцільно починати ще з дитинства. У Базовому компоненті дошкільної освіти (2021) визначено основні принципи освіти в нашій державі, які передбачають орієнтацію на особистість, формування свідомого, ціннісного ставлення до держави, навколишньої дійсності і самого себе, до власного здоров'я. Саме у дошкільному віці зароджуються передумови розвитку соціальних навичок, формування світогляду, усвідомлення понять «добро» і «зло», поведінкових норм та життєвих цінностей; спостерігається вияв самовираження внутрішніх творчих задатків на основі основних видів діяльності (малювання, конструювання, ліплення); природне прагнення дітей до пізнання [6, с. 339; 16]. Набуття певних компетентностей у дошкільному віці поглиблюються й удосконалюються у початковій школі.

Саме молодший шкільний вік є сензитивним для формування мотивів навчання, розвитку стійких

пізнавальних потреб та інтересів, розкриття індивідуальних особливостей і здібностей; свідомого розуміння власного «Я», засвоєння соціальних та моральних норм.

Серед новоутворень в підлітковому віці (11–14 років) важливими вважаємо формування усвідомлення власної індивідуальності; зміну структури моральних норм та цінностей; вияв соціальної активності. Саме цей віковий період, коли дитина навчається у закладах загальної середньої освіти, є особливо значущим для формування духовно зрілої особистості з власними ціннісними орієнтирами.

Особливої актуальності ця проблема набула тепер, коли відбувається переосмислення системи цінностей, принципів моральності. Сучасна молодь перебуває під впливом різних негативних впливів, зокрема, ЗМІ, соціальних мереж. Відсутність або несформованість внутрішнього стрижня, нерозуміння необхідності профілактики і збереження здоров'я, безглузде проведення дозвілля, яке призводить до набуття асоціального досвіду, актуалізує потребу формування внутрішніх сталих «сміслоритетивних дороговказів» (І. Бех). Лише за умови створення і формування стійкої системи цінностей молода людина може прожити продуктивне, цілеспрямоване, наповнене творчістю життя. А тому постає потреба у вивченні сутності поняття «цінність» у філософській, психолого-педагогічній думці, що дасть можливість глибше і детальніше зрозуміти теоретичний аспект розуміння сутності цінностей.

Аналіз актуальних наукових досліджень і публікацій. До поняття цінностей зверталися представники античної класичної філософії, філософії Середньовіччя, мислителі епохи Відродження, Нового часу. Їх розглядали у працях М. Бердяєв, Е. Фромм, В. Франкл. Поняття цінності як філософської категорії розробляли і сучасні філософи, соціологи, культурологи – М. Бахтин, Т. Бутківська, М. Каган, О. Невмержицька, Б. Орлов, О. Панарін, В. Сагатівський, Л. Столович.

Цю проблему розкрито у праця Т. Алексєнко, В. Андрущенко, І. Бега, Л. Гончар, Т. Дмитренко, І. Зязюна, Л. Канішевської, С. Клепка, П. Кононенка, В. Кременя, О. Сухомлинської.

Розкриваючи природу цінностей, О. Вишневський наголошує на важливості здійснення системно-ціннісного підходу до визначення змісту виховання і розвитку зростаючої особистості. І. Бех у «Програмі «Нова українська школа» в поступі до цінностей» акцентує увагу на активізації зусиль учителів-практиків та науковців з підвищення духовного рівня української молоді, формування в неї стійкої системи глибоких морально-духовних цінностей, оскільки «саме вони складають основу мотиваційної сфери як особистості, так і суспільства в цілому» [16, с. 4–5].

Водночас у згаданих дослідженнях недостатньо уваги приділено аналізу педагогічних механізмів ціннісного виховання учнів закладів середньої

освіти, що підтверджує висновок про актуальність вивчення цієї проблеми.

Отже, **мета статті** – розкрити сутність ціннісного виховання учнів в закладах загальної середньої освіти та виявити вплив музичного мистецтва на свідомість учнівської молоді у ціннісному вихованні.

Виклад основного матеріалу. Аналіз філософської літератури засвідчує, що вперше поняття «цінність» згадується в науковій літературі у 60-х роках ХІХ століття, коли зріс інтерес до проблем людини, духовного розвитку і моралі.

З філософського погляду, цінність трактується як поняття, що вказує на людське, соціальне і культурне значення певних явищ дійсності; соціально схвалені більшістю людей уявлення про те, що таке добро, справедливість, патріотизм, романтична любов, дружба тощо.

На думку О. Невмержицької, цінність є «цілісність чуття та ідеї, що відображається в об'єктивній і суб'єктивній реальності і стає генеративною моделлю для безконечного ряду конкретних проявів людського життя, а також спрямована на творче переживання, переосмислення, перетворення та підтримання дійсності; служить для вираження суто людських відносин, відображення вищого та вічного як істинно суцього» [13, с. 216].

У межах психолого-педагогічних досліджень проблема ціннісного виховання є однією з основних, оскільки система цінностей особистості зумовлює поведінку людини і впливає на життєвий шлях у майбутньому. М. Каган виховання визначає як «формування системи цінностей людини, з її специфічним змістом і ієрархічною структурою» [11, с. 176].

У Програмі «Нова українська школа» у поступі до цінностей» зазначено, що виховання – «це цілеспрямована діяльність, яка здійснюється в системі освіти, орієнтована на створення умов для розвитку духовності зростаючої особистості на основі загальнолюдських і національних цінностей, надання допомоги в життєвому самовизначенні, громадянській і професійній компетентності та цілісній самореалізації» [16, с. 7]. Засадами сучасного виховання є: гуманізм, дитиноцентризм, холізм, патріотизм, повага, рівність, діалогічність, проектування цілісного виховного простору, соціально-педагогічна солідарність [16, с. 7].

Цінність – це властивості буття, які створює людина або які мають певне відношення до неї [7]. Цінності – явища (сторони) природи і суспільства, потрібні людству в історично визначеному суспільстві, як дійсність, тема та ідеал (за В. Тугаріновим); те, що людина особливо цінує в житті, чому надає особливий позитивний життєвий смисл (за М. Заброцьким) [8; 10; 17, с. 202].

У сучасних педагогічних словниках категорію цінностей розглядають по-різному. Цінностями визначають узагальнені уявлення людей про цілі та норми своєї поведінки; це наявні у свідомості

кожної людини орієнтири, з якими індивіди і соціальні групи співвідносять свої дії.

Як зазначає О. Вишневський, «цінності мають ідеальну природу, тобто можемо стверджувати, що вони є певною ієрархічною системою ідеалів, фундаментальних понять і цілей, якими живе суспільство і в здійсненні яких вбачає сенс свого існування. Цінності можуть трактуватися як в контексті життя всього суспільства, так і крізь призму життя окремої людини» [3].

У Програмі «Нова українська школа» у поступі до цінностей» представлено таке визначення: «Моральні цінності є інтегративним, стрижневим утворенням у ціннісному ставленні людини до себе та інших, ознаками якого є спрямованість на прояв в учнів власної гідності, поваги до інших та відповідальності за вчинки у своєму житті, готовність здійснювати моральний вибір та керуватися ним у повсякденній діяльності й спілкуванні» [16, с. 12].

Розглядаючи класифікації цінностей, розуміємо їх значну кількість. Вважаємо необхідним визначити базові цінності, які є основою життєдіяльності людини.

За В. Тугаріновим, цінності поділяються на: цінності життя – життя, здоров'я, життєві радості, спілкування з іншими людьми; цінності культури – матеріальні та духовні; соціально-політичні цінності – суспільний порядок, мир, безпека, свобода, справедливість, рівність, людяність [10].

Розкриваючи «кодекс цінностей», О. Вишневський визначає п'ять груп: вічні або абсолютні цінності; основні громадянські та національні цінності; цінності сімейного життя; валео-екологічні цінності; цінності особистісного життя [3].

Базовими духовно-моральними цінностями І. Бех вважає: любов, повагу до інших, гідність, відповідальність, совість, свободу, толерантність, справедливість, рівноправ'я, ініціативність [16, с. 12].

Водночас у Конституції України, стаття 3, найвищою цінністю визначено людину, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпеку.

Таке визначення привертає увагу соціуму до важливості надати кожному його члену можливість вільно жити, розвиватись та реалізовувати свої права і свободи. Наголошуючи на вагомості цієї найвищої соціальної цінності, науковці зазначають, що «... оскільки ця цінність є найвищою, то жодне інше явище не може поцінюватися суспільством вище, аніж людина, не може, так би мовити, перевершити її цінність. Усі інші соціальні цінності мають бути підпорядковані, субординовані цінності людини. Це, на перший погляд, суто філософське положення може набувати і значного практичного резонансу у разі, умовно кажучи, конкуренції цінностей: воно дає відповідну орієнтацію державі, тим чи іншим осередкам суспільства, громадським організаціям, іншим суб'єктам (у тому числі й фізичним особам) при розв'язанні ціннісних колізій: не існує такої цінності, заради якої можна було б пожертвувати людиною» [12, с. 18].

Цінність життя і цінність здоров'я людини між собою тісно взаємопов'язані. За належної турботи про власний стан здоров'я, необхідності вчасного звернення до медичних працівників, дотримання режиму дня (режиму відпочинку і напруження-навантаження) здоров'я буде в гарному стані, а, звідси, і рівень життя буде відповідним.

Цінність життя, яке трактуємо як «виявлення ставлення особи до життя як найвищої людської цінності, що відображається в усвідомленні нею безпеки життя, пошуку сенсу життя, організації повноти життя на основі творчості та життєвого оптимізму, розвитку життєвої компетентності, створюючи для індивіда можливості гідної людської самореалізації в сучасному проблемному соціумі» [19, с. 28].

На сучасному етапі одним із важливих завдань освіти є підтримка і зміцнення здоров'я учня як базової цінності людини. У Концепції Нової української школи наголошено на формуванні такої важливої компетентності як «екологічна грамотність і здорове життя». В освітньому процесі у закладі освіти в учнів має бути сформовано «здатність і бажання дотримуватися здорового способу життя» [17, с. 12].

У програмі «Нова українська школа» в поступі до цінностей» проблему формування здорового способу життя учнівської молоді розглядають на рівні національної безпеки країни [16, с. 6]. Учителям необхідно звертати увагу на те, що лікувати хворобу набагато складніше, ніж постійно підтримувати стан здоров'я, попереджати вияви хворобливості, займатись профілактикою.

Найбільш поширеним в наш час є визначення поняття «здоров'я» Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ) – це стан повного фізичного, душевного та соціального благополуччя, а не тільки відсутність хвороби чи фізичних вад. Тобто, це природний стан організму, який характеризується його врівноваженістю з середовищем і відсутністю будь-яких хворобливих змін, де врівноваженість організму із зовнішнім середовищем – це ступінь його пристосованості, адаптованості до умов біологічного та соціального середовища, дієздатності. Саме гармонія-баланс із зовнішнім середовищем забезпечує своєчасність зростання і розвитку організму. Гармонійне входження в освітній простір дошкільного закладу та закладу загальної середньої освіти сприятиме оволодінню певними компетентностями, відповідними їх віку, без ознак дезадаптації.

Водночас будь-яка хвороба звукує активність учня, створює дефіцитарні умови для розвитку його особистості, змінюючи ціннісні орієнтири. Крім того, в учня формується інший стиль поведінки, змінюється оцінка себе і свого місця серед близького оточення. Такі зміни призводять до «переналаштування» всієї структури особистості, що, своєю чергою, впливає і на спрямованість на ті чи інші цінності. Якщо учень захворів, то раніше набуті цінності, такі, як освіта, пізнання, творчість, втрачають

актуальність, а провідними стають цінність здоров'я і прагнення до його підтримки і збереження.

Формування цінності «Я» – людина, цінності здоров'я у молодшому шкільному віці відбувається шляхом ідентифікації власних дій, спрямованих на збереження і зміцнення здоров'я із закріпленими в образі – «Я» емоційно-забарвленими смислами (цінностями), дотримуючись певної системи.

Як зазначає О. Столяренко, навчально-освітній процес на основі класно-урочної системи не може стати умовою реалізації активності у пізнанні і моральному розвитку для значної частини учнів, це призводить до виявів агресивної поведінки щодо навчання, отже, уникнення виховного впливу [18, с. 48]. Тож в умовах постійних змін варто знаходити ефективні шляхи взаємодії між учасниками освітнього процесу на засадах співпраці і підтримки; формування таких цінностей, які дозволили б кожній особистості успішно співіснувати у суспільстві.

Розглянемо системно-ціннісний підхід як перспективний напрям розвитку і становлення особистості людини, запоруку гармонійного і успішного входження у самостійне доросле життя.

Система цінностей – це внутрішній стрижень культури, об'єднувальна ланка всіх галузей духовного виробництва, всіх форм суспільної свідомості. Цінність є узагальнювальним поняттям для таких явищ духовного життя, як ідея або ідеал (за І. П. Жерносеком) [17, с. 202].

На думку І. Беґа, ціннісна система особистості є складнобудованим механізмом її життєдіяльності, який має певну структуру і зміст, особливості об'єктивної діяльності, що охоплює і зовнішній для людини світ, і саме людину в усіх її об'єктивних характеристиках.

Цінності, прийнятті у суспільстві, є «взірцем», «еталоном», який закладає вектор для розвитку і виховання сучасної молоді.

Як зазначає М. Каган, цінності формуються самостійно людиною, їх не можна набуті в готовому вигляді або передати іншому, «бо ціннісна свідомість виробляється людиною як суб'єктом, здатним лише сприймати і засвоювати передану йому інформацію» [11, с. 295]. Такої думки дотримується і О. Бодальов, наголошуючи, що для успішної інтеріоризації суспільних цінностей в особистісні дієвим є зараження, наслідування, навіювання, віра, переконання при зниженому рівні критичності суб'єкта. Для формування певних цінностей необхідним є створення ситуацій, які надавали б можливість вправлятися у діях, що відповідає певній цінності; відповідно цінності, накопичувати досвід емоційних переживань, що сприяє переконанням на рівні власної свідомості; про доцільність та правильність саме такої поведінки. При цьому необхідно враховувати ступінь психологічної готовності суб'єкта реагувати на впливи, за якими стоять певні цінності [2, с. 164–165].

На відміну від передавання знань з будь-якої навчальної дисципліни певна цінність може успішно

закріплюватися і впроваджуватися у людській свідомості лише наскрізно, шляхом настановлення й особистого прикладу.

Повага дитини, віра в неї, підтримка її авторитету є найголовнішими з умов перетворення цінностей авторитетної людини (вихователя-учителя) і цінностей суспільства на цінність особистості. О. Бодальов наголошував на тому, що це можливо лише за умови активної міжособистісної взаємодії [2, с. 164–165].

Цікавою на нашу думку є досвід О. Столяренко щодо виховання-навчання молоді «жити і діяти в суспільстві, на користь собі та іншим» [18, с. 51]. В запропонованій виховній моделі толерантних взаємин вчена зазначає, що необхідно розпочинати формування вміння здійснювати особистісний вибір і нести за це відповідальність. «Адже зробити правильний вибір, а головне – бути готовим нести відповідальність за його наслідки може лише той, хто володіє великою соціальною практикою, досвідом партнерства і толерантної взаємодії з окремими людьми та їхніми спільнотами» [18, с. 51].

Виховна модель, яку обґрунтував І. Бех, охоплює такі компоненти: моральний зразок (МЗ), моральний намір (МН), моральні труднощі (МТ), образ наміру (ОН), моральна дія (МД). Науковець наголошує на тому, що лише образ наміру має силу, якщо підкріплено моральною дією [1, с. 11]. Саме через активну і усвідомлену дію учня або, точніше, тісну взаємодію учителя і учня, можна сподіватись на певний очікуваний результат.

Цієї думки дотримується і В. Петрушин, який зазначає, що «найкращий результат у трансформації особистості виникає не тоді, коли студент опановує готову афірмацію, а коли намагається сам написати текст на задану тему та підібрати до нього мелодію. В цьому випадку постійна робота думки в пошуку потрібного слова, рими, інтонації сприяє тому, що ідея афірмації або пісні входить в підсвідомість особистості студента та стає значущою цінністю його життєвого досвіду» [15]. Таку роботу доцільно проводити і у закладах загальної середньої освіти з учнями початкової і середньої школи, з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей і здібностей вихованців.

На основі аналізу праць учених, можемо зробити висновок про те, що успішне формування ставлення до базових цінностей та формування особистісної системи цінностей таких, як «Я» – людина, здоров'я, відбувається за умови єдності емоційно-оцінних ставлень до вчинків учнів (вихованців) учителів, батьків, оточуючих; виховання в діяльності, яка підтримується позитивними емоціями, а не тільки доводами розуму (І. Бех, Б. Додонов); використання діалогічної форми спілкування з вихованцем, яка на відміну від монологічної, сильніше впливає на емоційну сферу, стимулює виявлення вольових якостей (О. Бодальов).

Системно-ціннісний підхід передбачає створення сприятливої атмосфери в учнівському колективі, вміння робити особистісний вибір і бути готовим

нести відповідальність, і обов'язково намір, закріплений у діяльності.

Лише через власні «переживання» і «проживання» учні можуть набути певні цінності, спиратись на них у власній діяльності. Саме цю функцію виконують емоції, що пов'язані з цінностями. Змістовою основою емоцій є цінності. Це зумовлено тим, що емоції постають і спрямовані на певний об'єкт, пов'язані із вираженням ставлення до нього. Без співвідношення з цінністю об'єкта не можна робити висновок про значущість тих чи інших емоцій щодо нього.

Зазначимо, що між емоціями і мисленням існує дуже тісний зв'язок. Емоції і мислення – це внутрішня діяльність, в якій первинна інформація про дійсність піддається певному обробленню, у результаті якого особистість отримує «аргументи до дії».

Насолода працею постає як комплекс емоцій, позитивна цінність яких може не збігатися з їх «знаком» у функції оцінок. Б. Додонов наголошував на тому, що для організму людини важлива постійна динаміка позитивних емоційних станів у рамках визначеної і оптимальної для певного індивіда інтенсивності; виступав проти збереження одноманітних емоційних станів [5, с. 81].

Якщо емоції пов'язані із задоволенням первісних потреб, то почуття пов'язані зі світосприйняттям, ставленням людини до самої себе, до інших людей, до суспільства в цілому.

Для нас важливими є ідеї В. Петрушина щодо залучення учнів до творчості через мистецтво. «Сутність музичного виховання полягає у тому, щоб викликати у людини (слухача) конкретні емоційні переживання і орієнтувати, спрямовувати їх на суспільно-значущі цінності» [15, с. 269].

Музика, створюючи різноманітні емоційні стани, дає можливість одночасно стати більш здатним до переживань тих емоцій, які не входять до структури темпераменту учня, у такий спосіб розширюючи і поглиблюючи його контакти із навколишньою дійсністю і з іншими людьми. Емоції, які викликає музика, дуже швидко охоплюють велику аудиторію. Те, що відчуває одна людина, передається іншій, якщо вона володіє емоційною чуйністю.

Музика може виступати одним із дієвих засобів формування базових цінностей дитини. Музика, яку слухає дитина, охоплює і «включає» всі сфери психіки: емоції, моторику, рух, мислення, пам'ять. Душевні імпульси, що постають під час прослуховування музики, впливають і на характер людини.

Шляхом розширення палітри емоцій, які не припадуть до структури темпераменту певного учня, розвивають його емоційний інтелект. Музика – це творча взаємодія свідомості учня з її емоціями. Музика зачаровує сама по собі, гармонія звуків викликає різноманітні образи та почуття, а поєднання музики та слова здатні викликати неабиякий шквал емоцій, оскільки несуть в собі глибокий зміст і залишають яскравий відбиток у свідомості слухача. Емоції та образи, які виникають під час прослуховування

музичного твору, бажано відобразити на аркуші паперу, поміркувати і з'ясувати, що це є саме для конкретного учня.

Музичне мистецтво відображає в людській свідомості цінності минулого і сучасного, синтезує узагальнений досвід людства, впливає на багатство духовного світу особистості. Переживання краси музичного звуку та інтонації становить невід'ємний компонент творчого процесу естетичного сприймання. Потреба у такому переживанні порівнюється з потребою у корисному та приємному і є виявом високої духовності людини.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, проблема ціннісного виховання учнів у закладах загальної середньої освіти останнім часом надзвичайно актуалізується серед науковців і педагогів-практиків. Не викликає сумніву думка про те, що, за М. М. Заброцьким, цінність – це те, що людина особливо цінує в житті, чому надає особливий позитивний життєвий смисл.

Під час теоретичного аналізу філософської, психолого-педагогічної літератури встановлено, що сутність розвитку ціннісного ставлення учнів до себе, до інших людей, до здоров'я полягає у багаторазових поступових змінах на рівні свідомості та поведінки особистості, а саме: зміни емоційного ставлення до людини, усвідомлення власних вчинків, їхніх причин і наслідків, формування нових поведінкових стереотипів, їхнє закріплення та перетворення у звичні.

Те, чим керується окрема особистість у своїй поведінці, діях, добре висвітлює її глибинну сутність. Зазначимо, що певні ціннісні установки та орієнтири можна формувати, але здатність до рефлексії лише розвивати у дії, через творчу діяльність.

Ціннісне виховання матимемо ефективність, якщо учень перебуває у сприятливому для цього гармонійному емоційному стані. Одним із дієвих засобів створення сприятливого стану є музичне мистецтво. Завдяки своїй природній ритмічності, музика на підсвідомому й свідомому рівнях пробуджує в учневі приховану енергію й стимулює її творчі можливості.

Список використаних джерел

1. Бех І. Д. Вибрані наукові праці. *Виховання особистості*. Том 2. Чернівці : Букрек, 2015. 640 с.
2. Бодалев А. А. Психология общения. М. : Издательство «Институт практической психологии», Воронеж : НПО «МОДЭК», 1996. 256 с. URL: http://www.many-books.org/auth/3892/book/11392/bodalev_aa/psihologiya_obscheniya/read
3. Вишневецький О. Теоретичні основи сучасної української педагогіки. Дрогобич : Коло, 2006. URL: <http://prima.lnu.edu.ua/Pedagogika/library/vyshnevsky.pdf>
4. Державний стандарт початкової освіти від 21.02.2018 р. №87-2018-п. Дата оновлення: 06.10.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-p#n12>

5. Додонов Б. И. Эмоция как ценность. М.: Политиздат, 1978. 270 с. URL: <http://libarch.nmu.org.ua/bitstream/handle/GenofondUA/30139/098cf80a1a800bef5dd2b5673ed9f709.pdf?sequence=1>

6. Дуткевич Т. В. Дитяча психологія. Навч. посіб. К.: Центручбової літератури, 2012. 424 с. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Dutkevych_Tetiana/Dytiacha_psykholohiia.pdf?PHPSESSID=615mb1q81bbctf8s16v1t3k5v7

7. Енциклопедія освіти / Академія пед. наук України; голов. ред. В. Г. Кремень. К.: Юрінком Інтер, 2008.

8. Заброцький М. М. Педагогічна психологія: Курс лекцій. К.: МАУП, 2002.

9. Закон України «Про повну загальну середню освіту»: Закон України від 16.01.2021 р. № 463-IX. Дата оновлення: 01.05.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text>

10. Ильин В. В. Аксиология. М.: Издательство Московского университета, 2005. 216 с.

11. Каган М. С. Философская теория ценности. Санкт-Петербург: ТОО ТК «Петрополис». 1997.

12. Конституція України. Науково-практичний коментар. Академія правових наук. Х.: Право, 2003. 805 с.

13. Невмержицька О. М. Цінність як поняття: теоретичні основи. *Грані*. 2015. № 7. С. 114–117. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Grani_2015_7_22

14. Нова Українська школа. Концептуальні засади реформування середньої освіти. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>

15. Петрушин В. И. Музыкальная психология: Учеб. пособие для вузов. 2-е изд. М.: Академический проект; Триста, 2008. 400 с.

16. Програма «Нова українська школа» у поступі до цінностей. Київ, 2018. 40 с. URL: <https://ipv.org.ua/prohrama-nova-ukrainska-shkola/>

17. Словник-довідник з професійної педагогіки / за ред. А. В. Семенової. Одеса: Пальміра, 2006. 221 с. URL: <https://www.pedagogic-master.com.ua/public/semenova/slovník.pdf>

18. Столярченко О. Ціннісне ставлення до людини: виховна модель толерантних взаємовідносин учасників навчально-виховного процесу. *Рідна школа*. 2010. №3. С. 47–52. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/rsh_2010_3_15

19. Шахрай В. М., Алексеєнко Т. Ф., Гончар Л. В., Канішевська Л. В., Малиношевський Р. В. Цінність життя підлітка: світоглядні орієнтири: Монографія. Київ, 2019. 136 с.

References

1. Bekh I. D. Vybrani nauky pratsi. Vychovannya osostosti [Selected labor sciences. Education of personality]. Tom 2. Chernivtsi: Bukrek, 2015. 640 s.

2. Bodalev A. A. Psikhologiya obshcheniya [Psychology of communication]. M.: Izdatel'stvo «Institut prakticheskoy psikhologii», Voronezh: NPO «MODEK», 1996. 256 s. URL: http://www.many-books.org/auth/3892/book/11392/bodalev_aa/psihologiya_obscheniya/read

3. Vyshens'kyu O. Teoretychni osnovy suchasnoyi ukrayins'koyi pedahohiky [Theoretical foundations of

modern Ukrainian pedagogy]. Drohobych: Kolo, 2006. URL: <http://prima.lnu.edu.ua/Pedagogika/library/vyshnevsky.pdf>

4. Derzhavnoho standartu pochatkovoyi osvity vid 21.02.2018 r. № 87-2018-p. [State standard of primary education]. Data onovlennya: 06.10.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/688-2019-n#Text>

5. Dodonov B. I. Emotsiya kak tsennost' [Emotion as a value]. M.: Politizdat, 1978. 270 s. URL: <http://libarch.nmu.org.ua/bitstream/handle/GenofondUA/30139/098cf80a1a800bef5dd2b5673ed9f709.pdf?sequence=1>

6. Dutkevych T. V. Dytyacha psikhologhiya [Child psychology]. Navch. posib. K.: Tsentr uchbovoyi literatury, 2012. 424 s. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Dutkevych_Tetiana/Dytiacha_psykholohiia.pdf?PHPSESSID=615mb1q81bbctf8s16v1t3k5v7

7. Entsyklopediya osvity [Encyclopedia of Education]. / Akademiya ped. nauk Ukrayiny; holov. red. V. H. Kremen'. – K.: Yurinkom Inter, 2008

8. Zabrots'kyu M. M. Pedahohichna psikhologhiya [Pedagogical psychology]: Kurs Lektsiy. K.: MAUP, 2002.

9. Zakon Ukrayiny Pro povnu zahal'nu serednyu osvitu: Zakon Ukrayiny vid 16.01.2021 r. № 463-IX [Law of Ukraine On Complete General Secondary Education]. Data onovlennya: 01.05.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text>

10. Il'in V. V. Aksiologiya [Axiology]. M.: Izdatel'stvo Moskovskogo universiteta, 2005. 216 s.

11. Kagan, M. S. Filosofskaya teoriya tsennosti [Philosophical theory of value]. Sankt-Peterburg: TОО ТК «Petropolis». 1997.

12. Konstytutsiya Ukrayiny. Naukovo-praktychnyy komentar [The Constitution of Ukraine. Scientific and practical commentary]. Akademiya pravovykh nauk. KH.: Pravo, 2003. 805 s.

13. Nevmerzhyts'ka O. M. Tsinnist' yak ponyattya: teoretychni osnovy [Value as a concept: theoretical foundations]. *Hrani*. 2015. №7. S. 114–117. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Grani_2015_7_22

14. Nova Ukrayins'ka shkola. Kontseptual'ni zasady reformuvannya seredn'oyi osvity [New Ukrainian school. Conceptual principles of secondary education reform]. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>

15. Petrushin V. I. Muzykal'naya psikhologiya [Musical psychology]: Ucheb. posobiye dlya vuzov. 2-ye izd. M.: Akademicheskii proyekt; Trista, 2008. 400 s.

16. Prohrama «Nova ukrayins'ka shkola» u postupi do tsinnostey [The program «New Ukrainian School» in the progress of values]. Kyiv, 2018. 40 s. URL: <https://ipv.org.ua/prohrama-nova-ukrainska-shkola/>

17. Slovník-dovidnyk z profesiynoyi pedahohiky [Dictionary-reference book on professional pedagogy] / za red. A. V. Semenovoyi. Odessa: Pal'mira, 2006. 221 s. URL: <https://www.pedagogic-master.com.ua/public/semenova/slovník.pdf>

18. Stolyarenko O. Tsinnisne stavlennya do lyudyny: vychovna model' tolerantnykh vzayemovidnosyn uchasykiv navchal'no-vychovnoho protsesu [Values

of man: an educational model of tolerant relationships between participants in the educational process]. *Ridna shkola*. 2010. №3. S. 47–52. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/rsh_2010_3_15

19. Shakhray V. M., Alyeksyeyenko T. F., Honchar L. V., Kanishevs'ka L. V., Malynoshevs'kyy R. V. Tsinnist' zhyttya pidlitka: svitohlyadni oriyentyry [The value of adolescent life: worldviews]: Monohrafiya. Kyiv, 2019. 136 s.

N. RUDICHIEVA

Theoretical issues of value education of students in general secondary education institutions

The article presents an overview of modern domestic studies devoted to the problem of forming a sustainable system of deep values of a person.

The concept of «value», «system of values», «system-value approach», the need to form basic values from early childhood in institutions of preschool education and continuation in institutions of general secondary education, taking into account individual and age features of students, revealed. It can lead to the impossibility of creating a certain system of values. The main tasks and classification of values are presented.

The main basic values are determined: «I» - a person, her life and health that creates the basis of value education, as the system of personality values leads to human behavior and affects the life path in the future. The understanding of values in the context of life of the entire society, as well

as an individual. There are ways of successful interiorization of public values in personality. The most effective are: infection, imitation, guideline, personal example, suggestion, faith, beliefs under reduced level of criticality from the subject. Respect and faith in the student, his authority is one of the conditions for the transformation of values of the authoritative person and the values of society in the value of the individual.

It is indicated that a certain result in the formation of the values of the younger generation is possible only as a systematic-value approach to this problem: the ability to make a personal choice and be prepared to bear the responsibility; involvement in activities supported by positive emotions, etc. The importance of the need for emotional saturation, which is the basis of the value of emotion, is emphasized. Experience the various emotional states will help the appeal to creativity through musical art, which has a significant impact on the development of emotional intelligence of students.

The importance of the implementation of a systemic and value approach in shaping the basic values «I» is a person, life and health due to positive thinking and developed emotional intelligence. The involvement of students in general secondary education institutions to creativity through art will contribute to the elimination of obstacles and difficulties in the process of realizing youth education.

Keywords: value, system of values, system-value approach, youth, primary school teacher.

ДО 30-РІЧЧЯ НЕЗАЛЕЖНОСТІ УКРАЇНИ

